

SPLITSKA CRKVA SV. KRIŽA U 18. STOLJEĆU

Arsen DUPLANČIĆ, Split

Kada je sredinom 17. stoljeća Split bio utvrđivan novim sistemom utvrda, porušen je niz okolnih kuća, a među njima 1657. i crkva sv. Križa koja se nalazila uz zapadne bedeme grada.¹ Gradnja nove crkve, na današnjem položaju, započela je 1679, a godinu dana kasnije bila je dovršena kapela glavnog oltara, dok je crkva građena od 1680. do 1685.²

Štore podatke o staroj crkvi sv. Križa³ pruža apostolska vizitacija Mihovila Priulija iz 1603. On je zabilježio da crkvu čuvaju pustinjaci i da se u njoj nalaze tri oltara: glavni, sv. Martina i sv. Tome. Spomenuo je tri kaleža s patenama, od kojih je jedan trebalo popraviti, a odredio je da se s pobočnih oltara uklone drvene menze i nabavi novo ruho od crvene svile. Crkvom je upravljao svećenik Ivan Calcaneus, kojemu je ujedno pripadao oltar sv. Tome, dok je upravitelj oltara sv. Martina bio kanonik Rainaldus de Rainaldis.⁴

Kada je 1683. nadbiskup Stjepan Cosmi pohodio gradilište nove crkve,⁵ kapela glavnog oltara bila je dovršena kao i zidovi lađe, kojoj je nedostajao krov. Pre-

-
- 1 A. BELAS — Lj. KARAMAN, *Bratovština i crkva sv. Križa u Velom Varošu u Splitu 1439—1939*, Split, 1939, str. 18, 41; L. KATIĆ, *Reambulacija dobara splitskog nadbiskupa 1397. godine*, Starohrvatska prosvjeta, III ser., sv. 5, Zagreb, 1956, str. 140; G. NOVAK, *Povijest Splita II*, Split, 1961, str. 462; C. FISKOVIĆ, *Romaničko raspelo iz crkve sv. Križa u Splitu*, Peristil, 12—13, Zagreb, 1969—1970, str. 12, 13; N. BEZIĆ—BOŽANIĆ, *Četiri pravilnika bratovština iz splitskog Velog varoša*, Čakavska rič, 1—2, Split, 1984, str. 105; K. PRIJATELJ, *Barok u Splitu*, Split, 1947, str. 26. G. NOVAK (nav. dj. str. 63) navodi da je zapovjednik mletačkih trupa u Dalmaciji Camilo Orsini u vrijeme mletačko-turskog rata 1537—1540. dao »porušiti crkvu svetog Križa u splitskom predgrađu, da je ne bi Turci zauzeli i u svoju kulu pretvorili«. Nažalost, ne navodi izvor tog podatka kao ni to što je bilo s Orsinijevom odlukom. Stara crkva sv. Križa prikazana je na slici Splita u djelu Angiola degli Oddi iz 1584. Z. BULJEVIĆ, *Tragovima staroga Splita*, Split, 1982, sl. 3.
 - 2 A. BELAS — Lj. KARAMAN, nav. dj. str. 18, 19, 42; G. NOVAK, nav. dj. str. 462; C. FISKOVIĆ, nav. dj. str. 10, 13; N. BEZIĆ—BOŽANIĆ, nav. dj. str. 106, 123, 124; K. PRIJATELJ, nav. dj. str. 26.
 - 3 Godine 1458. sklopljen je ugovor s majstorom Antunom Hmelićem, koji se obvezao da će za sedamdeset dukata završiti nadogradnju stare crkve »učvrstiti kamenim lukovima, obložiti joj neke dijelove bojadisanim daščicama i učiniti dva oltara«. C. FISKOVIĆ, *Umjetnički obrt XV—XVI stoljeća u Splitu*, Zbornik Marka Marulića, Zagreb, 1950, str. 147, 162.
 - 4 *Visitatio apostolica Spalatensis anno 1603*. Miscellanea arm. VII, No 100. Archivio segreto vaticano. Prijepis fra Danijela Zeca iz 1911, str. 22—24. Nadbiskupski arhiv u Splitu. O R. de Rainaldisu i I. Calcaneusu vidi u: I. OSTOJIĆ, *Metropolitanski kaptol u Splitu*, Zagreb, 1975, str. 209, 256.
 - 5 Na sjednici splitskoga Velikog vijeća 27. studenoga 1678. raspravljalo se o molbi bratima sv. Križa da im se dozvoli upotrijebiti kamen neke njihove srušene zgrade, koja se nalazila pokraj beneficija sv. Lazara na Marjanu, za gradnju nove crkve. Vijeće je tu molbu odobrilo. V. MILIĆ, *Atti del Consiglio della Comunità di Spalato dell' a. 1678*, *Bullettino di archeologia e storia dalmata XXIV, Spalato, 1901*,

gledao je sakristiju, knjige, posude, crkvenu opremu i groblje. Euharistija se čuvala u »dosta prikladnom tabernakulu«, pa je nadbiskup naredio da ga se iznutra obloži bijelom svilom te uredi mjesto za čuvanje svetog ulja. Također je naredio da mu se svakog tromjesečja donese na pregled knjiga troškova za gradnju crkve. Nadbiskupov je posjet iskoristio župnik i zatražio dozvolu da »za ukrašavanje i udobnost crkve« prenese ploče starih grobova koji se nalaze oko crkve sv. Mande, ali je odluku o tome nadbiskup odgodio.⁶

U kratkoj povijesti Bratovštine sv. Križa zabilježeno je da su crkva i zvonik građeni od 1680. do 1685,⁷ pa se na temelju tog podatka datirao nastanak zvonika. Čini se, međutim, da je tada zvonik bio samo djelomice dovršen⁸ jer je 3. travnja 1752. splitski knez i kapetan Pietro Trevisan odobrio starješinama Bratovštine sv. Križa da sutradan sazovu skupštinu na kojoj će se, između ostalog, raspravljati o »nastavku gradnje zvonika rečene crkve«.⁹ Tek je godine 1761. zvonik bio dovršen.¹⁰

Vanjski izgled nove crkve bio je poznat na temelju slike u knjizi privilegija Bratovštine sv. Križa koju je 1804. nacrtao Franjo Antun Kurir,¹¹ dok je njezin

str. 31, 32; C. FISKOVIĆ, *Splitski lazaret i leprozorij*, Acta historica medicinae, pharmaciae, venerinae, Beograd, III/1963, br. 1—2, str. 17, 25; Išti, *Zdravstvene prilike u Splitu krajem XVIII i prvih godina XIX stoljeća*, Iz hrvatske medicinske prošlosti, Zagreb, 1954, str. 250.

6 *Visitatio prima generalis habita ab Illmo ac Revmo Stephano Cosmi Archiepiscopo Spalatensi Anno 1682—1683*. Prijepis u arhivskoj zbirci Arheološkog muzeja u Splitu, str. 19, 20. Isto, prijepis Urbana Krizomalija u Historijskom arhivu u Splitu (dalje HAS), str. 70.

7 N. BEZIĆ—BOŽANIĆ, nav. dj. str. 106.

8 N. Kalogjera spominje da je 1716. zvonik bio popravljen. N. K., *Crkva i župa sv. Križa u Splitu*. Narod, Split, god. I, br. 9, 10. IX. 1922, str. 3.

9 Dozvola kneza Trevisanija glasi:

»Noi Pietro Trivisan Co: Cap: nio

Concedemo licenza alli Capi della Scuola di Santa Croce di questo Borgo Grande, che in domani mattina raddunar possano la Congrega nel luoco solito, per prosseguire la fabrica del Campanile di d: ta Chiesa, e per versare sopra la tradotta de Biscotti per la Cavallaria essistenti à Sign, e stessam: e per li Fieni di Coinsco — E la pres: e la vaglia per questa sol volta — Inqua/rum/ — Potendo anche, versare sopra la Grazia di S. Doimo. Spalato li = 3 = Aprile = 1752

/suhi pečat/ Pietro Trivisan Co. e Cp: o

Il Coad: e Pretori.«

HAS, *Spisi bratovštine sv. Križa*, sign. I DO/BTŠ — X/14, omot I.

10 K. PRIJATELJ, *Ljetopis nepoznatog Splitsanina od g. 1756. do 1811*, Starine, knj. 44, Zagreb, 1952, str. 67.

11 Slika je objavljena u: A. BELAS — Lj. KARAMAN, nav. dj., str. 48. Legenda uz nju glasi:

DICHARAZIONE

A. Chiesa Parochil.

B. Sacrestia

C. Campanile

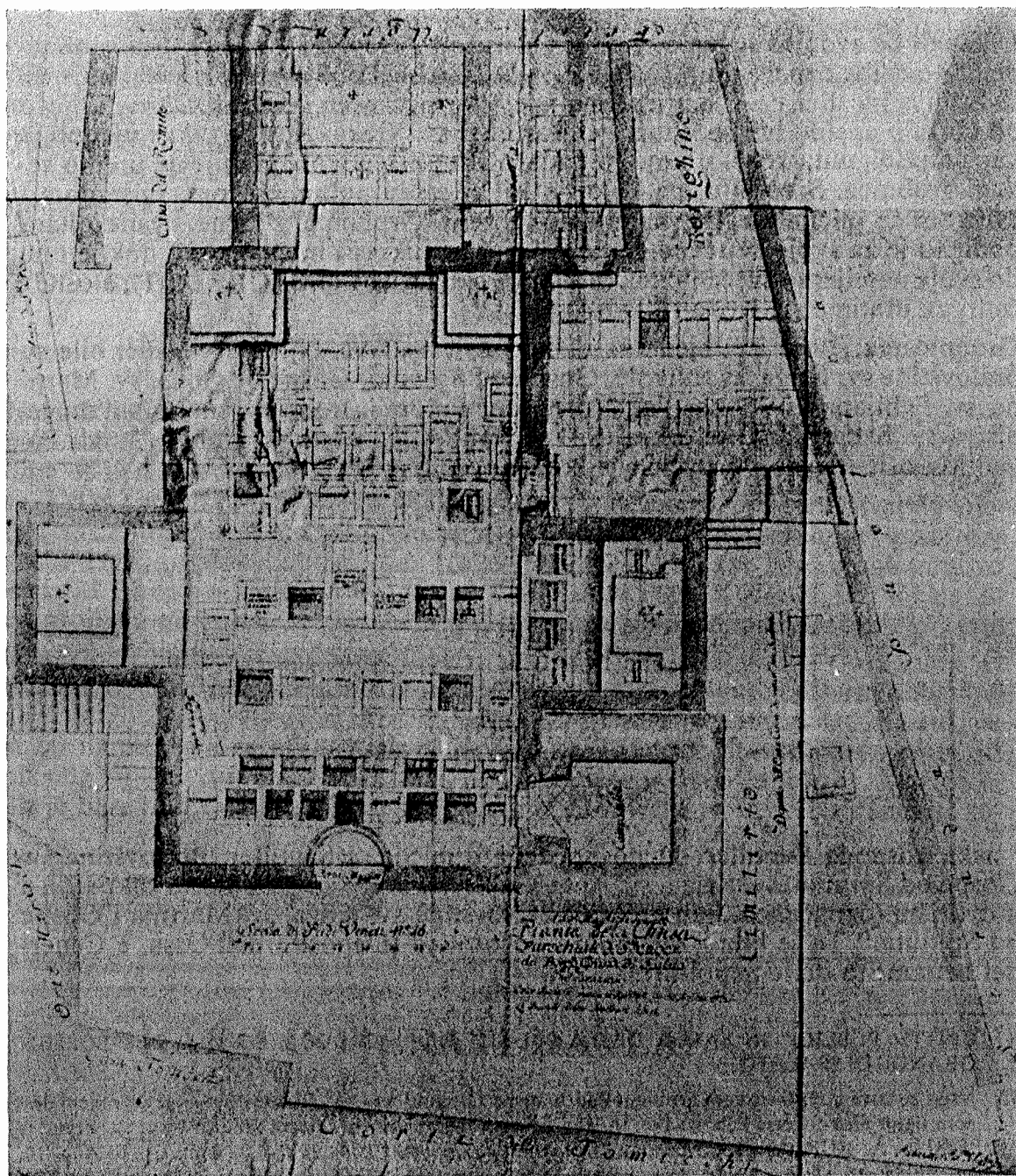
D. Casa di Confrati

E. Cimitero

F. Porte dello stesso

G. Cortino della Casa

Spomenuta knjiga privilegija uvezana je u smeđu kožu ukrašenu cvjetnim ornamentom u zlatotisku. Na prednjoj je strani medaljon s prikazom raspela na crvenom papiru ispod kojeg je, također na crvenom papiru, zlatnim slovima ispisano: LIBRO DELLE CARTE PRIVIL: /DIRITTI SENTENSE RES-

Kurirov tlocrt splitske crkve sv. Križa iz 1764 (foto Ž. Bačić)

tlocrt iz 1764, rad mjernika Petra Kurira, bio dosad nepoznat,¹² pa ga ovdje objavljujem.

U kapeli do zvonika nalazio se oltar Gospe od Zdravlja i šest grobnica istoimene bratovštine označenih S.D.C.D.B.V. DE SALUTE. Sjeverna kapela, koja nije vidljiva na slici F. A. Kurira, imala je oltar posvećen sv. Anti. Desno i lijevo od ulaza u apsidu bili su oltari sv. Martina i sv. Vinka. Apsida crkve ujedno je kapela podignuta 1680. u kojoj je tadašnji župnik Nikola Halujević uredio sedam grobnica. Središnjju, na kojoj je štit ukrašen polumjesecom, zvijezdom i cvijetom te inicijali PNH, namijenio je sebi. Grobnicu s južne strane oltara podigao je za svoje ukućane, pa je na njoj isti ukras i inicijali AH, dok je onu do svoje namijenio svećenicima (u tlocrtu označena OD SACERDOT), a ostale četiri za bratime sv. Križa (S.D.F.D.S.C.).¹³

Grobnicama je bio ispunjen i središnji prostor crkve. Njihovi vlasnici bile su bratovštine sv. Križa, sv. Nikole, Gospe od Spinuta, Gospe od Soca, sv. Martina, sv. Fabijana i sv. Sebastijana (označene lukom i strelicom, simbolom mučeništva sv. Sebastijana) te crkva (S.D. CHIESA). Posebne su grobove imali Pavao Matošić, Pavao Borovčić i Nikola Kovačić:

S.D.PAULO
MATOSICH
E.S.HEREDI
1687

S.D.PAULO
BOROVICICH
1687

S.Q.NICOLA
COVACICH
E S HEREDV
16

i neka gospoda Santiller: Deposito della q:m Sig.ra Santiller. Bratovštine sv. Gospe od Spinuta, sv. Križa, sv. Ante i sv. Luke imale su grobnice u sakristiji, a u dvorištu (označenom kao groblje) Bratovštine sv. Križa, sv. Martina i Gospe od Spinuta.¹⁴ Tu je bila i zajednička kosturnica (Deposito dell'Ossa, e Ceneri del nettam: to delle Sepolture).

CRITTI/ PUBLICI /IN FAVOR DELLA SCUOLA DI/ S: CROCE E POPOLO DEL BORGO/
GRANDE DI SPALATO.

- 12 Nacrt se čuva u Historijskom arhivu u Zadru, mape Grimani, br. 392. Kurirov potpis je u donjem desnom uglu: Pietro Corir Pub: co Per: to. Pod istim brojem nalazi se i nacrt splitske crkve sv. Frane iz 1764. — A. DUPLANČIĆ, *Nekadašnje groblje kod splitskih konventualaca*, Kulturna baština, 16, Split 1985, str. 47. O Franji Antunu i Petru Kuriru vidi u: S. PIPLOVIĆ, *Mjernici iz roda Kurir*, Kulturna baština, 9—10, Split, 1979, str. 45—52. Za datiranje Petrove smrti može poslužiti podatak da se 1813. spominje mrtav — vidi bilješku 20.
- 13 Župnik Halujević umro je iste godine i bio pokopan u netom dovršenu kapelu. A. BELAS — Lj. KARAMAN, nav. dj., str. 36; N. BEZIĆ—BOŽANIĆ, nav. dj., str. 106; I. OSTOJIĆ, nav. dj., str. 269.
- 14 Te su grobnice dovršene 1706 (R. VIDOVIĆ, *Nekoliko splitskih čakavskih zapisa iz arhiva bratimšćine sv. Križa u Splitu*, Čakavska rič, 2, Split, 1985, str. 106). Dvorište je popločeno 1736. i ponovno 1801. N. K(ALOGJERA), nav. dj., str. 3; A. BELAS — Lj. KARAMAN, nav. dj., str. 20, 21, 36; N. BEZIĆ—BOŽANIĆ, nav. dj., str. 107. U vezi s pitanjem smrti nadbiskupa Nikole Dinarića. Ivan Danilov je u mletačkom Državnom arhivu 1882. pregledao i knjigu koja sadrži spise o kugi u Splitu 1763—1764. Dio tih dokumenata odnosio se na grobove oko crkve sv. Križa: »U onoj se knjizi nahodi nekoliko spisa o tom kako da se doskoči potrebi novih grobovišta i grobova, pokle se u crkve nije imalo više mrtve pokopavati, a navlastito dugo je dopisivanje o grobovima, koji su se imali sagraditi okô crkve S. Križa

Crkva je osim zapadnih glavnih i južnih vrata, vidljivih na slici iz 1804, imala vrata i na sjevernoj strani te stepenište uz kapelu sv. Ante koje je, kao i danas, vodilo u kor¹⁵ iznad ulaza u crkvu. Na zid sakristije naslanjao se mali dućan, vlasništvo Bratovštine sv. Križa,¹⁶ a uz apsidu kuća pustinjaka; do nje je bila kuća bratima sv. Križa sagrađena 1692—1693, a pokrivena dvije godine kasnije.¹⁷

Opisani tlocrt ima legendu:

»Li. 16. Mag.^o 1764. Spalato.
Pianta della Chiesa
Parochiale di S.ta CROCE
del Borgo Grande di Spalato.
Dichiarazione

Color Paonazzo marca le Sepulture (dicono) Infette N° 21.
Le Bianche (dicono) Sepulture libere.«

Nastao je dakle u vrijeme kuge koja je harala Splitom 1763—1765,¹⁸ pa je trebalo označiti grobnice u kojima su okuženi bili pokapani, to više što je iste godine uslijedilo popločavanje crkve. To je vrlo vjerojatno onaj nacrt koji bratimi sv. Križa spominju u svojoj molbi kojom 1813. od kancelara Zdravstvenog vijeća (cancelliere del Consiglio Sanitario) u Splitu Oktavija Geremije¹⁹ traže dozvolu da skinu pločnik postavljen iznad grobova 1764. kako bi ih mogli ponovo koristiti. Tada bratiminavode da se među spisima Petra Kurira nalazi točan nacrt grobova na kojem su označeni oni u kojima su pokopani okuženi.²⁰

Ovaj tlocrt nadopunjuju zapisi iz vizitacij nadbiskupa Kačića i Garagnina. U vrijeme pohoda nadbiskupa Antuna Kačića 1734. na glavnom oltaru (nabavljenom 1686, a postavljenom sljedeće godine)²¹ nalazio se kameni tabernakul, pa je on naredio da se napravi novi, mramorni. Također je naredio da se očisti piksida i učvrsti lunula u pokaznici. O oltaru su se brinuli bratimi sv. Križa, kojih je bilo 180. Obilazeći oltar sv. Martina, zabilježio je da treba obnoviti ka-

u Velom Varošu Spljetskom, za koje je i Mletačka Vlada obećavala podpore, samo da se nebi otvarali grobovi u crkvi.« F. BULIĆ, *Dva sarkofaga Ivana Ravenjanina i Lovre Dalmatinca spljetskih nadbiskupa*, Zadar, 1882, str. 58.

- 15 *Visitatio urbana Antonii Cudcich archiepiscopi Spalatensis 1734*. Prijepis U. Krizomalija, HAS, str. 1. U spomenutoj kratkoj povijesti Bratovštine sv. Križa zabilježeno je: »á na 1689. (...) biasce dospiven vas sufutad, i vas Chor fudran«. N. BEZIĆ—BOŽANIĆ, nav. dj., str. 106; A. BELAS — Lj. KARAMAN, nav. dj., str. 20.
- 16 A. BELAS — Lj. KARAMAN, nav. dj., str. 25.
- 17 Isto, str. 15. N. BEZIĆ—BOŽANIĆ, nav. dj., str. 107.
- 18 Nekoliko podataka o ovoj kugi vidi u: A. DUPLANČIĆ, nav. dj., str. 45—56.
- 19 O njemu, kao i njegov portret, vidi u: K. PRIJATELJ, *Dva splitska klasicistička portreta*, Kulturna baština, 5—6, Split, 1976, str. 36—39; (S. I.), *Discorso in morte di Ottavio de Geremia di Spalato*, Split, 1849.
- 20 Knjiga privilegija Bratovštine sv. Križa (vidi bilješku 11), u vlasništvu bratovštine, str. 57', isprava br. 154: »Le Sepulture della Chiesa di Santa Croce nel Borgo Grande offrirebbero una decisiva risorsa, ma coperte tutte d'un Selciato generale all' occasione del contagio nell'anno 1764. ...« Molbi bratima je udovoljeno (N. BEZIĆ—BOŽANIĆ, nav. dj., str. 113), pa su se oni u te grobnice pokapali do 1826, kada je donesena zabrana o pokapanju izvan groblja na Sustjepanu. Te je godine u crkvi i oko nje bilo 135 grobova. N. K(ALOGJERA), nav. dj., str. 3; A. BELAS — Lj. KARAMAN, nav. dj., str. 36; D. KEČKEMET, *Splitsko groblje Sustjepan*, Bulletin Zavoda za likovne umjetnosti JAZU, 3, Zagreb, 1961, str. 145, 146; Isti, *Hrvatski klasicistički arhitekt Vicko Andrić*, Zbornik radova II. kongresa Saveza društava povjesničara umjetnosti SFRJ, Celje, 1978, str. 34.
- 21 A. BELAS — Lj. KARAMAN, nav. dj., str. 20; N. BEZIĆ—BOŽANIĆ, nav. dj., str. 106.

nonske tablice te da se o njemu brine istoimena bratovština od 54 člana. Oltar sv. Vinka i sv. Katarine podigla je obitelj Dudan, točnije Vicko Dudan pok. Ante, iz Kaštel—Kambelovca,²² pa je ta obitelj uzdržavala oltar. Što se pak tiče oltara sv. Antuna i Anđela stražanina (čuvara), o njemu se trebala brinuti crkva. Od drvenog namještaja spomenuo je dvije ispojevdaonice, a istaknuo je množinu i doličnost ruha.²³

Dvije godine nakon nastanka ovdje opisanog tlocrta, tj. 1766, crkvu je obišao nadbiskup Ivan Luka Garagnin, koji je tom prilikom narodu održao nekoliko govora na hrvatskom jeziku. On je zabilježio da je glavni oltar, postavljen 1736,²⁴ od mramora i »umjetnički izrađen« te da se euharistija čuva u srebrnoj pozlaćenju piksidi. Naredio je da se tabernakul iznutra obloži svilom, a njegova vrata crvenom ili bijelom svilom. Također je naredio da se očiste mjedeni svijećnjaci koji se koriste u obične dane te da se popiše oprema oltara i zavjetni darovi dani u vrijeme kuge. Na oltaru sv. Martina trebalo je očistiti križ i svijećnjake kao i one na oltaru sv. Vinka i sv. Katarine, nad kojim je juspatronat imala obitelj Dudan iz Kaštel—Kambelovca. Međutim, ta obitelj nije vodila dovoljno računa o potrebama oltara, pa je nadbiskup naredio da izvršava svoje obveze ili neka juspatronat prepusti bratovštini koja se brine za oltar.

Pregledavajući oltar Anđela stražanina,²⁵ nadbiskup je utvrdio da je pomični kamen s moćima pukao, pa je zabranio da se na njemu služi misa dok se ne nabavi novi kamen. Osim toga naredio je da se očisti križ. O oltaru se, izuzevši kandilo i svijećnjake, brinula istoimena bratovština, što je bilo naglašeno i u njezinoj matrikuli: »Naš je župan dužan činiti reći na našem oltaru sve one Mise običajne, to jest na dan Sv. Angjela Stražanina sa Štenjem istoga dneva, na Božić, Uskrs i na sve ostale dneve, koji budu odlučeni od bratimih. (...) Na post Angjela Stražanina, t.j. na prvi Listopada, Župan s Gaštaldih ima činit narešiti Oltar, za koju rešidbu neima se potrošiti od Škule više od šest libara, a ako bi što više poharćio da plati od svoga.«²⁶

U vezi s oltarom Gospe od Zdravlja, koji se ne navodi u Kačićevoj vizitaciji 1734, a koji je podignut »prema predaji kao zavjet u vrijeme kuge god. 1731.«,²⁷ nadbiskup Garagnin je naredio da se izradi srebrno kandilo za koje su

22 Obitelj Dudan je plemićko—varoška obitelj starinom nazivana Tašovčić, a poslije Dudan, odnosno Dudan—Tasovčić. Iz Bosne preko Poljica doselila je u 16. stoljeću u Kaštel—Kambelovac i Split. Imena Vicko i Katarina česta su i u kaštelanskoj, plemićkoj, i u splitskoj, varoškoj, grani obitelji. Prema Korjenić—Neorićevu grbovniku iz 1595. (A. V. SOLOVJEV, *Postanak ilirske heraldike i porodica Ohmučević*, Glasnik skopskog naučnog društva, Skoplje, 1933, knj. XII/6, str. 79—125) grb obitelji Tasovčić predstavlja lav između dvije kose nazubljene grede. Takav grb nalazi se iznad imena arhidakona Jakova Dudana na jednom plakatu iz 1770. koji se čuva u Arheološkom muzeju u Splitu. Nekoliko varijanata grba Dudanovih donose C. G. F. HEYER VON ROSENFELD u: *Wappenbuch des Königreichs Dalmatien*, Nürnberg, 1871 (1873), str. 9, 41, 106 i 131 i D. S. KARAMAN u svom rukopisnom grbovniku koji se čuva u Muzeju grada Splita (tabla 7, 20, 22, 25, 75, 90). Fojnički grbovnik (Sarajevo 1972, tabla 38) također ima grb Tasovčića, ali je lav prikazan tako da više sliči na hirta.

23 Kačićeva vizitacija, vidi bilješku 15, str. 1.

24 A. BELAS — Lj. KARAMAN, nav. dj., str. 49. Prema tome, izvršen je nalog nadbiskupa Kačića o izradi novog oltara.

25 Opise oltara i slika vidi u: A. BELAS — Lj. KARAMAN, nav. dj., str. 49—51. Tome treba dodati da antependij oltara Anđela stražanina ima pravokutni izrez u koji je umetnuta oslikana koža, kasnije prebojana. Nakon završetka restauracije, koja je u toku, taj će komad dobiti na vrijednosti s obzirom na relativno mali broj sačuvanih primjera oslikane kože u Dalmaciji.

26 *Matrikula bratimšćine svetoga Angjela stražanina u Splitu*, Split, 1889, str. 8, 10.

27 A. BELAS — Lj. KARAMAN, nav. dj., str. 50. Ovaj oltar C. FISKOVIĆ pripisuje korčulanskim kiparima — *Kipovi Pietá u Dalmaciji i Boki Kotorskoj*, Peristil, 29, Zagreb, 1986, str. 45.

vjernici dali darove kada je harala kuga. Također je naredio da se poprave ispovjedaonice i na njih stave pobožne slike te da se uredi crkveno ruho, tj. da se nabave četiri stole za ispovjednike i dvije ljubičaste stole za služenje mise, zatim da se poprave albe, zelena planita i dvije dalmatike bijele boje. Od liturgijskih knjiga spomenuo je glagoljski misal (*Missale Illyricum*), čiju je upotrebu, kao i jednog kaleža, zabranio vjerojatno zbog njihove starosti.²⁸

Zapisi biskupskih vizitacija ne pružaju podatke o cjelokupnom inventaru crkve. Tako u njima nema spomena o oltarnim slikama i kasetiranom stropu koji je, nažalost, propao prilikom obnove crkve sredinom 19. stoljeća. Pala Gospe od Zdravlja nabavljena je za njezin oltar 1736,²⁹ dok se slika Anđela stražanina navodi prilikom osnivanja istoimene bratovštine 1759: »i Poklonitoga Kapitula, koji ovo jutro dostojao se je doći ispivati za nas bratime Misu zavitnu prid Prilikom našeg Odvitnika, nalazećoj se u Kapeli od siverne strane na čast istoga podignutu«.³⁰ Kasnije je ta slika zamijenjena novom, koju je 1778. izradio splitski slikar Sebastijan Devita.³¹

Strop crkve bio je kasetiran, a sastojao se od 28 polja, od kojih je prvih pet postavljeno 1691: »i biahu stavglieni četiri Vangielisce, i Otacz Nebbeski; pozatim stavglienih biahu devet quadar, i tako polloviczu sufitada biasce dospiveno«. O izradi ostalih polja kroničar Bratovštine sv. Križa bilježi: »biasce pogodba učignena Spiturom za vas sufitad učinit ù quadre, i pogodise posctovani Doktor D:n Petar Luposignoli Canunik, i Auditur i Procuratur Svetoga Krixa, i pogodisce za svaki quadar pò devet Ducat ù srebru. Olisc postave, i brocunih zaquadre, i taco za rečenoga xupana Bakulichia biasce pogodba za dospit isti sufitad, i dospiven:o A na 1692. (...) biahu stavglieni svi quadri, i dospiven vas sufitad.«³² Iako taj strop danas više ne postoji, treba ga uvrstiti u katalog zidnih slika 17. i 18. stoljeća u Splitu.³³

Crkva sv. Križa nije, međutim, zadržala izgled kakav nam pružaju opisani tlocrt i arhivski podaci. Od 1851. od 1854. bila je temeljito pregrađena u neoromaničkom stilu, a nepromijenjen je ostao jedino zvonik.³⁴

28 *Johannes Lucas Garagnin visitatio urbana et suburbana 1766*. Prijepis U. Krizomalija, HAS, str. 20–22, 24–26. O drugim umjetninama koje su se nalazile u crkvi ili u vlasništvu Bratovštine sv. Križa vidi u: A. BELAS — Lj. KARAMAN, nav. dj., str. 46, 47, 52–54; N. BEZIĆ—BOŽANIĆ, nav. dj., str. 109, 110, 113, 114.

29 A. BELAS — Lj. KARAMAN, nav. dj., str. 50, 51.

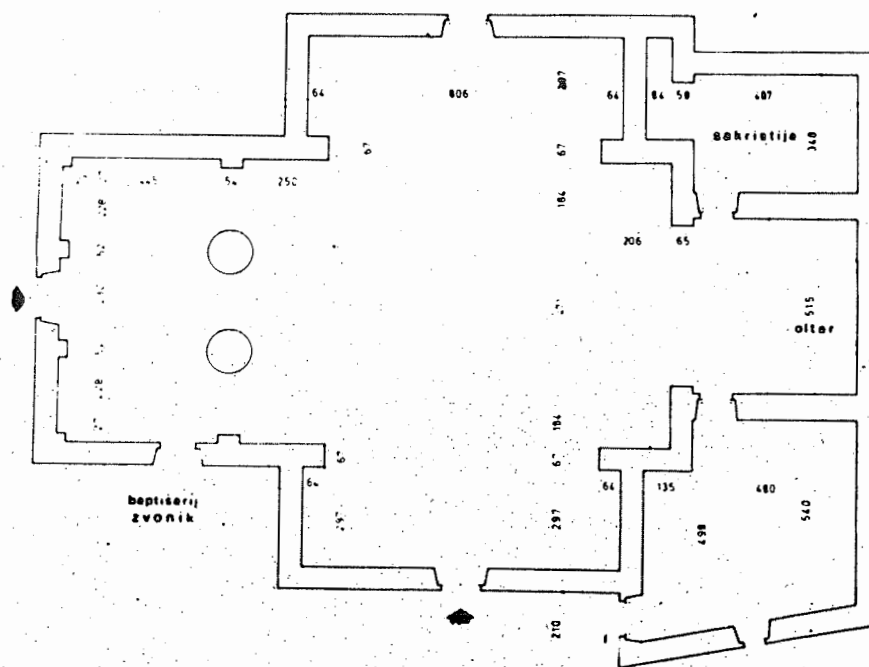
30 Vidi bilješku 26, str. 3.

31 K. PRIJATELJ, *Dopune za splitskog baroknog slikara Sebastijana R. VIDOVIĆ*, nav. dj., str. 118. *Devita (De Vita)*, Peristil, 29, Zagreb, 1986, str. 91, 92.

32 N. BEZIĆ—BOŽANIĆ, nav. dj., str. 106, 107; A. BELAS — Lj. KARAMAN, nav. dj., str. 20, 43.

33 V. MARKOVIĆ, *Zidno slikarstvo 17. i 18. stoljeća u Dalmaciji*, Zagreb, 1985, str. 74–78, 153, 154.

34 A. BELAS — Lj. KARAMAN, nav. dj., str. 21, 42, 44, 47; C. FISKOVIĆ, nav. dj., str. 14; K. PRIJATELJ, nav. dj., str. 26; N. K(ALOGJERA), nav. dj., str. 3. C. FISKOVIĆ, nav. di. (27), str. 45. Tu Fisković objavluje kip Pietà iz 15. stoljeća postavljen u vrh pročelja crkve nakon njezine pregradnje sredinom prošlog stoljeća. Tlocrt današnje crkve, koji ovdje objavljujem (zvonik nije ucrtan), jest iz 1975 (Prilog troškovniku poduzeća »Inženjering« za izmjenu krova crkve, u vlasništvu bratovštine). Prilikom preuredenja crkve 1980. uklonjeni su okrugli stupovi i pobočni piloni koji su nosili kor, a u kutu između glavnog ulaza i ulaza u zvonik izgrađeno je unutarnje stubište koje vodi u kor. Bratovština sv. Križa je tijekom vremena nekoliko puta dopunjavala svoj pravilnik — matrikulu. Godine 1709. sastavljen je novi pravilnik, koji je također dopunjavan sve do osamdesetih godina prošlog stoljeća. Nekoliko podataka o upotrebi hrvatskog jezika, odnosno glagoljanju, u bogoslužju u crkvi sv. Križa donosi N. KALOGJERA u: *Najstarije društvo u Jugoslaviji*, Narod, Split, god. I, br. 3, 30. VII. 1922, str. 3. Memorandum iz 1683. koji on spominje danas se nalazi među spisima bratovštine u HAS — vidi bilješku 9.

Floert crkve sv. Kriza u Splitu iz 1975.

DIE HEILIGKREUZ—KIRCHE VON SPLIT IM 18. JAHRHUNDERT

Als Split in der Mitte des 17. Jahrhunderts durch das neue System der Festungen gesichert wurde, wurde eine grosse Zahl der umliegenden Häuser weggerissen, darunter im Jahre 1657 auch die Heiligkreuz-Kirche, die in der Nähe der westlichen Stadtmauer stand. Der Bau der neuen Kirche auf dem jetzigen Platz begann im Jahre 1679. Ein Jahr später wurde die Kapelle um den Hauptaltar fertiggestellt, während die Kirche selbst von 1680 bis 1685 gebaut wurde.

Spärliche Berichte über die alte Heiligkreuz-Kirche bietet nur die apostolische Visitation von Michael Priuli aus dem Jahre 1603. Über die Lage während des Baus sind wir informiert durch die Visitation des Erzbischofs von Split, Stefan Cosmi, im Jahre 1683.

Das äussere Aussehen der neuen Kirche kennen wir aufgrund des Bildes im Buch der Privilegien der Bruderschaft des Hl. Kreuzes, das Franz Kurir im Jahre 1804 gezeichnet hat. Der Grundriss aus dem Jahre 1764, das Werk von Peter Kurir, war bis jetzt unbekannt. Darum veröffentlichen wir ihn hier.

Den Grundriss der Kirche ergänzen die Protokolle von den Amtsbesuchen der Spliter Erzbischöfe Anton Kačić 1734 und Ivan Garagnin 1766. Durch diese Amtsbesuche erfahren wir Einzelheiten über die Altäre, liturgischen Gewänder und auch über die Verwendung des glagolitischen Missales. Aus einer handschriftlichen Geschichte der Bruderschaft des Hl. Kreuzes erfahren wir auch, dass die Kirche eine bemalte kassettierte Decke hatte, die leider nicht erhalten ist.

Die Kirche hat nicht dieselbe Form behalten, die aus dem Grundriss und aus den Archivdaten hervorgeht. Zwischen 1851 und 1854 wurde sie gründlich umgebaut. Unverändert ist nur der Turm geblieben. Der Grundriss der heutigen Kirche, den wir ebenfalls, veröffentlichen (der Turm ist nicht eingetragen), stammt aus dem Jahr 1975. Während der Umgestaltung der Kirche im Jahre 1980 wurden die runden Säulen und die Seitenpfeiler, die die Empore trugen, beseitigt. Gleichzeitig wurde in der Ecke zwischen dem Haupteingang und dem Turmeingang das innere Treppenhaus gebaut, das zur Empore führt.